

MARJO-RIITTA ANTIKAINEN
ERKKI TUOMIOJA

Edellä- kävijä

AINO MALMBERG

- AKTIVISTI, FEMINISTI, SOSIALISTI

TAMMI

Edellä-
kävijä

**MARJO-RIITTA ANTIKAINEN
ERKKI TUOMIOJA**

Edellä- kävijä

**AINO MALMBERG
- AKTIVISTI, FEMINISTI, SOSIALISTI**

**TAMMI
HELSINKI**

© Marjo-Riitta Antikainen, Erkki Tuomioja ja Tammi 2021

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

ISBN 978-952-04-3149-5

Painettu EU:ssa

Sisällys

Miksi Aino Malmberg? 9

1. KIRKKOHERRAN TYTÄR PETÄJÄVEDELTÄ 13

Koti, koulu ja kaukomaat 13

Lapsuuden loppu 28

2. ENSIMMÄISTEN NAISTEN JOUKOSSA 33

Koulutien jatko Helsingissä 33

Aino ja Tekla – ensimmäiset suomenkieliset
naisylioppilaat 41

Luonnontieteiden opiskelijana yliopistossa 46

Epäsovinnaista elämää 52

Akateeminen pariskunta 64

Rouva Malmberg vaihtaa suuntaa 68

Naisasia 71

3. PERHEENÄIDIN MONET AMMATIT JA TOIMET 77

Valmistuminen opettajakandidaatiksi 77

Kääntäjästä kirjailijaksi 84

Timanttien säihkeestä naisten äänioikeuteen 100

Havahtuminen 109

4. KAGAALEISTA KAGAALEIN 115

- Valtiyöstä sortokauteen 115
- Aktiivisen vastustuspuolueen aktiivi 121
- Aktivistit ja rajat ylittävä terrorismi 129
- Radikaali uudistuspuolue 136
- Sosialistivallankumouksellisten liittolainen 139
- Pidätys Pietarissa 148

5. LONTOON SUOMALAINEN 158

- Azef ja aviokriisi ajoivat Lontooseen 158
- Rakkaus Lontooseen 165
- Peter Karpovich 170
- Yhteydet suffragetteihin 175
- Toimeentulohuolia 181
- Suomen asialla 188
- Labourin poliitikot Suomen tukijoina ja Internationaalin kongressi Kööpenhaminassa 1910 194
- Anglo-Finnish Society ja poliittinen työ Suomen hyväksi 205

6. KOSMOPOLIITTI YHDYSVALLOISSA 216

- Ensimmäinen matka 216
- Toinen matka Yhdysvaltoihin 229
- Maailmansota ja Malmberg 232
- Kolmas ja neljäs matka Yhdysvaltoihin 237
- Henry Fordin rauhanlaivassa 248

7. VIIMEINEN MATKA YHDYSVALTOIHIN 261

Liga der Fremdvölkerin agenttina 261

Saksa vallankumouksen tukijana 267

Malmberg rauhansaarnaajana 274

Venäjän liittolaismaassa 281

Suomen itsenäistyminen ja sisällissota 287

8. SOSIALISTINA VALKOISESSA SUOMESSA 299

Paluu kotimaahan 299

Siteet Suomeen koetuksella 310

9. PALUU LONTOOSEEN 325

Vanhan maailman kuolema 325

Kahnaukset diplomaattiedustajien kanssa 336

Lontoon suomalainen keisarinna 342

10. MAAILMAN ÄÄRIIN JA TAKAISIN 351

Ykkösluokassa Australiaan 351

Sairastuminen 368

”3 yksinkertaista kirjahyllyä fanerista” 374

11. AINO MALMBERGIN PERINTÖ 382

Viitteet 391

Lähteet ja kirjallisuus 415

Kuvalähteet 437

Henkilöhakemisto 438

Miksi Aino Malmberg?

Olemme kirjoitustyön kuluessa useasti saaneet vastata kysymykseen, miksi elämäkerta Aino Malmbergista. Useimmiten sitä on ensin edeltänyt kysymys, kuka Aino Malmberg on. Yleisin Aino Malmbergin nimeen liitetty seikka, sekin vain harvojen toimesta, on että hän on puolustusministerinäkin 1920-luvulla piipahtaneen suojeluskuntapäällikön ja jääkärikenraaliluutnantti Lauri Malmbergin äiti.

Kummallakin meistä oli omat virikkeemme, kun toisistamme tietämättä lähdimme keräämään aineistoa Aino Malmbergista kertovan elämäkerran kirjoittamista varten. Kansallisarkiston herättäminä ja Marjaliisa ja Seppo Hentilän yhteensaattamina päädyimme pian siihen, että hankkeemme ovat hyvin yhdistettävissä.

Kolmisen vuotta kestäneen työmme kuluessa olemme havainneet, että kiinnostus välillä jo täysin unohduksiin jäänyttä Aino Malmbergia kohtaan on selvästi kasvanut. Tämä johtuu Malmbergin lukuisista rooleista – hän oli teoksemme alaotsikon mukaisesti aktivisti, feministi ja sosialisti, mutta tämän lisäksi myös

internationalisti, pasifisti ja vaikkapa seikkailija. Häntä voi myös pitää some-aikakautta edeltäneenä influensserina, vaikka käsite oli tuolloin vielä tuntematon.

Lisääntynyt kiinnostus on johtanut siihen, että Malmbergin moniulotteisen elämäntyön eri kohtia on valaistu niin useissa akateemisissa opinnäytetöissä kuin paksuissa tietokirjoissa. Eräs näistä tietokirjoista sai arviointinsa otsikoksi: "Aino Malmberg huumaantui terrorismin hehkusta: 1900-luvun alussa opettaja ja kirjailija avasi kotinsa Venäjän radikaalien salaiseksi tukikohdaksi". Aino Malmbergin elämästä voisi tehdä montakin vähintään yhtä raflaavaa otsikkoa, kuten vaikkapa "Aino Malmberg toimi maailmansodassa Saksan agenttina ja järjesti rahaa Trotskille", "Aino Malmberg oli lesbokirjallisuuden edelläkävijä", "Aino Malmberg hurmasi Andrew Carnegien ja Henry Fordin, mutta ei hurmaantunut miljonääreistä", "Aino Malmberg oli Suomen aktiivinen suurlähettiläs ennen kuin meillä oli ulkoministeriötäkään" ja niin edelleen.

Me emme näitä värikkäimpiä vaihteita ole halunneet sen enempää piilotella kuin hehkutellakaan, vaan tuomme lukijan eteen kokonaisen kuvan Aino Malmbergista, hänen taustastaan, toiminnastaan ja ajastaan. Toivomme, että Aino Malmbergin moniulotteiseen elämään tutustuminen on lukijoille yhtä inspiroiva ja avartava kokemus kuin se on ollut meille tutkijoina ja kirjoittajina.

Kiitämme kaikkia Ainosta kanssamme keskustelleita ja vinkkejä tai käänösapua antaneita ystäviä, tutkijoita sekä arkistoihmisiä. Max Engmania, joka ystävällisesti luovutti käyttööme oman, mahdollista elämäkertaa varten aikanaan keräämänsä laa-

jan Malmberg-aineistonsa, kiitoksemme eivät enää tavoita. Lämpimimmät kiitoksemme kuuluvat puolisoillemme, jotka eivät ole voineet välttyä tutustumasta Ainoon lähietäisyydeltä. He ovat suhtautuneet hänen aikaansa uppoutuneisiin elämäkertureihin ihastuttavan kannustavasti.

Lennot ja taitava sanan- ja kynänkäyttäjät Aino Malmberg ei itse, ehkä onneksemme, ole kommentoimassa hankkeemme lopputulosta. Toivottavasti olemme kuitenkin kutakuinkin täytäneet ne vaatimukset, jotka hän asetti vuonna 1926 elämäkerran kirjoittajille *Voimakasta väkeä* -kirjansa esipuheessa:

Suomalaiset henkilökuvaukset ovat enimmäkseen taitavien asiantuntijain tekemiä, henkilöiden, jotka ankaralla työllä ovat saaneet selville pienimmätkin yksityiskohdat kuvattaviensa elämänjuoksusta. Useimmiten tekijät eivät henkilökohtaisesti tunne kuvattaviaan eivätkä ole heitä edes nähneetkään tässä elämässä. He voivat siis olla täysin puolueettomia kuvauksissaan. Sanomattakin on selvää, kuinka arvokkaita sellaiset elämäkerrat ovat suomalaiselle kirjallisuudelle.

Espoossa ja Tuusulassa 31.7.2021

Marjo-Riitta Antikainen Erkki Tuomioja

1. Kirkkoherran tytär Petäjävedeltä

KOTI, KOULU JA KAUKOMAAT

Se, millainen lapsuudenkoti Aino Malmbergilla oli, vaikutti siihen, millaisen elämän hän eli. Perhe antoi henkisiä eväitä, joiden vaikutuksesta pienellä keskisuomalaisella paikkakunnalla kasvaneesta tytöstä tuli maailmaa syleillyt kosmopoliitti, joka loi sujuvasti yhteyksiä kaikenlaisten ihmisten kanssa.

Aino Emma Wilhelmina Perenius syntyi pappisperheen kuopukseksi helmikuun 24. päivänä vuonna 1865. Perheenjäsenet ja lapsuudenystävät kutsuivat häntä lempinimellä Aina. Syntymäpaikkakunta oli Hollola, mistä hänen molemmat vanhempansa olivat kotoisin.¹

Tyttären syntymän aikaan Venäjän alaisuuteen kuuluneessa Suomessa elettiin edistyksen synnyttämässä toiveikkaissa tunnelmissa. Aleksanteri II:n nousu keisariksi oli luonut vapaamman

Vanhemmat Olivia ja Johannes (Johan) Perenius.

ilmapiirin, ja useilla yhteiskuntaelämän alueilla tapahtui uudistuksia. Keisari oli kutsunut säätyvaltiopäivät koolle ensimmäistä kertaa sitten Porvoon valtiopäivien 1800-luvun alussa. Monia talous- ja elinkeinoelämää koskevia rajoituksia oli purettu. Rautatieliikenne oli aloitettu Helsingin ja Hämeenlinnan välillä, ja suuriruhtinaskunnalla oli käytössä oma raha, markka. Suomalaisen sivistyneistön keskuudessa oli alkanut itää ajatus Suomesta omana Venäjästä erillisenä valtiona.

Aino-tyttären syntymäkuukauteen ajoittui yksi tärkeä uudistus. Kuntien ja seurakuntien hallinto ja tehtävät eriytyivät toisistaan silloin annetun kunnallisasetuksen perusteella. Kaikilla kuntalaisilla oli oikeus osallistua asioista päättävään kuntakokoukseen. Tosin vain maata omistavat miehet pääsivät äänestämään ratkaisuksista.

Kunnallisen päätöksenteon sukupuolittuneista rajoitteista huolimatta tyttövauvan tulevaisuudennäkymät vaikuttivat niin ikään uudella tavalla lupaavilta. Edellisenä vuonna 21-vuotiaat naiset oli vapautettu naittajan vallasta eli he saattoivat vastedes itsenäisesti päättää, kenen kanssa halusivat mennä naimisiin. 25 vuotta täytettyään naimaton nainen hallitsi myös omaa omaisuuttaan ja tulojaan. 1860-luvulla laajenivat myös mahdollisuudet kouluttautua. Jyväskylään perustettiin suomenkielinen kansakoulunopettajia valmistanut seminaari, johon myös tytöt pääsivät opiskelemaan. Naimattomien naisten tilanne alkoi näyttää aiempaa paremmalta siinäkin mielessä, että heille avautui uusia työpaikkoja esimerkiksi postilaitoksen palveluksessa.²

Suomalaiset elivät Pereniusten kuopuksen syntyessä sääty-yhteiskunnassa, jonka hierarkkisia rakenteita uudistukset

hitaasti huojuuttivat. Kaiken ytimessä oli jako säätyläisiin ja tavalliseen rahvaaseen. Aatelisto, papisto, porvaristo ja talonpojat päättivät asioista valtiopäivillä. Näihin säätyihin kuuluneilla oli tiettyjä erioikeuksia eli etuisuuksia. Suurin osa väestöstä jäi säätyjen ulkopuolelle, koska vain tilanomistajat laskettiin talonpoikiin.³

Ainon isän Johannes (Johan) Pereniuksen lähtökohdat olivat olleet vaatimattomat. Hänen isänsä ja isoisänsä olivat seppiä. Tyttärensä myöhempien muistelujen mukaan köyhän käsityöläisperheen poika oli toteuttanut suuren unelmansa papiksi pääsemisestä ”suurella vaivalla ja monet kärsimykset läpikäytyään ja nälät nähtyään”.⁴

Sepän pojan teologian opiskelu yliopistossa oli ollut melko poikkeuksellista. Rahvaan parista säätyläistöön pyrkineet tavoittelivat toki useimmiten papin virkaa. Opiskelijoiden yhteiskunnallinen tausta kertoi yhtäältä sääty-yhteiskunnan vaikutuksesta, toisaalta järjestelmän sisäisestä muuttumisesta. Eniten teologiaa opiskelivat pappien pojat, mutta vuosisadan edetessä teologian opiskelu houkutteli yhä enenevässä määrin suomenkielisiä talonpoikaisesta taustasta nousseita miehiä. Näille opiskelu ei ollut läpihuutojuttu. Varojen lisäksi se edellytti ruotsin kielen taitoa. Kuten moni muu suomenkielinen Pereniuskin kävi koulunsa ruotsiksi: ensin Loviisan triviaalikoulua ja sitten Porvoon kinnasaa, jossa arvostettu runoilija Johan Ludvig Runeberg toimi opettajana. Sieltä ruotsinkielinen opintie jatkui Helsinkiin Keisarilliseen Aleksanterin yliopiston teologiseen tiedekuntaan.

Pappisvihkimyksen Perenius sai Hollolan kappalaisen apulaiseksi vuonna 1848. Työura jatkui kotiseudulla pitäjänapulaisena

ja varapastorina, kunnes hänet valittiin vuonna 1864 Tuuloksen kappalaisen virkaan.⁵

Johannes Perenius oli tiedonhaluinen ja pyrki elämässä eteenpäin. Hän onnistui nousemaan rahvaan joukosta säätyläiseksi, mikä onnistui vain harvoilta. Koulutuksen lisäksi avioliitto nosti hänet luokkajakoon perustuneessa sääty-yhteiskunnassa lähtökohtiaan parempaan asemaan. Sepän poika avioitui hämäläiseen pappissukuun. Puoliso Edla Olivia Björkstén oli Hollolan kappalaisen Vilhelm Björksténin tytär. Kyseisen kappalaisen viran hoito oli suorastaan sukubisnes, koska Olivian isän lisäksi myös isän veli ja isänisä olivat hoitaneet samaa virkaa. Yksi sedistä oli puolestaan toiminut Hauhon kirkkoherrana. Kuuden veljeksensä katraasta loput olivat kauppiaita, postimestari ja yksi – Bror Ulrik af Björkstén – oli aateluuteen yltänyt senaattori.⁶

Pereniuksen perhe-elämä kietoutui sukukytösten takia alkuvaiheessa Hämeeseen. Johannes-isän virkaurakin seurasi apen viitoittamia uria. Molemmat tulivat hoitaneeksi samoja tehtäviä – tosin eri vuosikymmenillä. Nimitys Tuuloksen kappalaiseksi irrotti Pereniukset Hollolasta, mutta vasta perheen nuorimman eli Ainon syntymän jälkeen toukokuun 1865 alussa.⁷

Isän ammatin ja äidin sukutaustan perusteella Pereniusten perhe lukeutui siis säätyläisiin. Näillä oli usein koulutuksen tuoman sivistyksen ohella hyvä virka-asema. Lisäksi he käyttivät ruotsin kieltä. Pappissäädyn asemaa nosti oma edustus valtiopäivillä. Pereniusten perheen etäisyys tavallisesta kansasta ei kuitenkaan ollut suuren suuri, koska pappisuransa alkuvaiheissa Johannes Perenius kuului pitkään alempaan papistoon. Sen palkkaus oli kehnoa eikä yhteiskunnallinen asema ollut järin korkea.

Maalaiskappalainenkaan ei vielä kuulunut sen enempää kirkolliseen kuin maalliseen eliittiin.⁸

Pereniusten perheeseen syntyi kuusi lasta. Elinolojen ankaruudesta kertoo se, että puolet lapsista menehtyi pieninä. Johan Elis Wilhelm saatettiin haudan lepoon hieman päälle yhden vuoden ikäisenä vuonna 1855, Johannes kuuden kuukauden ikäisenä 1867 ja Johannes Rikhard kuusivuotiaana 1876. Suru siis vieraili useasti Pereniuksilla aivan kuten muissakin lapsiperheissä tuona aikana. Viidesosa lapsista kuoli vielä 1870-luvulla alle vuoden ikäisenä, minkä jälkeen tilanne alkoi parantua. Pereniusten lapsista Ainon lisäksi eloon jäivät 1850-luvulla syntyneet isoveljet Johan Alexander ja Johan Usko Wilhelm.⁹

Kuuden Tuuloksen-vuoden jälkeen perhe jätti Hämeen taakseen ja muutti perheenisän uuden työn perässä Keski-Suomeen Petäjävedelle. Johannes Perenius oli valittu Jämsän emäseurakunnasta vasta itsenäistyneen Petäjäveden seurakunnan ensimmäiseksi kirkkoherraksi. Tulevaisuudessa siinsivät valoisimmat ajat, vaikka hämäläinen kulttuurimaisema vaihtui pieneen sisäsuomalaiseen kuntaan. Koko Suomea ankarasti vuosina 1866–1868 koetelleet kato- ja nälkävuodet olivat jääneet taakse. Edessä odotti uusi koti kirkkoherran pappilassa ja johtava asema uudella paikkakunnalla.¹⁰ Perheen taloudellekin vaihdos lupasi hyvää, olihan kirkkoherra kappalaista korkeammalla kirkollisessa virkahierarkiassa.

Petäjävesi oli hieman yli 3 000 asukkaan harvaanasuttu, hyljälleen vaurastunut kunta. Maatalous elätti pääosan kuntalaisista. Sahat, ruukki ja metsätyöt toivat oman lisänsä tienesteihin. Itsenäinen kunta ja kirkkoherrakunta olivat saaneet alkunsa muuta-

mia vuosia vuoden 1865 kunnallisasetuksen jälkeen. Lääkäriin ja apteekkiin oli kuitenkin mentävä noin 35 kilometrin päässä sijaitsevaan Jyväskylään.¹¹

Uusi kirkkoherra aloitti työnsä monessa mielessä vanhan ja uuden taitekohdassa. Enää kirkkoherra ei automaattisesti toiminut virkansa velvoittamana pitäjänkokouksen johtajana. Pappien yhteiskunnalliset tehtävät vähenivät entiseen verrattuna. Kirkkoherra Perenius toimi silti kuntakokouksen puheenjohtajana 1872–1874. Ihmiset olivat tottuneet luottamaan kirkollisen virkamiehen johtoon, eikä paikkakunnalla edes asunut toista sivistyksen ja ruotsin kielen taidon myötä säätyläiseksi luettavaa henkilöä. Pienellä paikkakunnalla kirkkoherran osallistuminen seurakuntaa ja kuntaa koskeneisiin asioihin oli luontevaa. Paikallista herrasväkeä oli vähänlaisesti. Joukkoon lukeutui Pereniuksen lisäksi lähinnä alemmaa virkakuntaa kuten lukkari, kanttori, asemapäällikkö, poliisi ja kansakoulunopettaja. Arvostusta nauttivat myös kauppiaat ja ruukinomistajat, joiden yhteiskunnallinen asema ei tuolloin ollut korkea.¹²

Paikkakunnan ainoa sivistyneistön edustaja kantoi asemansa velvoitteet olemalla aloitteellinen monissa hankkeissa. Pereniuksen aikana päätettiin uuden kirkon rakentamisesta, seurakunnan ylläpitämien sunnuntaikoulujen perustamisesta ja toisen koulumestarin palkkaamisesta. Hän vaikutti niin ikään lainakirjaston ja yksityisen kansakoulun perustamiseen.¹³

Pereniuksen sydäntä lähellä oli erityisesti suomalaisen identiteetin vahvistaminen ja rakentaminen suomen kielen, suomalaisen kirjallisuuden ja lukutaidon avulla. Jo Hollolan pappisvuosiin hän oli toiminut kansansivistyksen hyväksi. Hän oli muun

muassa edistänyt suomen ottamista virkakieleksi kirjoittamalla Hollolan ensimmäisen suomenkielisen pitäjänkokouksen pöytäkirjan. Hän oli myös kuulunut Hollolan koulukomiteaan. On todettu, että hänen aikanaan ”suomalaiskansallinen aate sai jalansijan Petäjäveden pappilassa”. Tässä asiassa Perenius ei ollut poikkeus. Monet muutkin suomenkielisen kansan keskuudesta pappisvirkaan nousseet kannattivat suomalaisuusliikkeen eli niin sanottujen fennomaanien linjaa ja erityisesti heidän pyrkimystään parantaa suomen kielen asemaa. Valtiopäivillä papisto kannatti talonpoikaissäädyn kanssa suomalaisuusliikettä ja suomalaista puoluetta. Kirkonmiehet tekivät useita aloitteita suomenkielisten koulujen perustamiseksi ja suomen kielen vahvistamiseksi.¹⁴

Petäjävetiset arvostivat pappiaan. Kirkkoherraa pidettiin rauhallisena, kohteliaana ja vilpittömänä ihmisenä. Kansakoulun kannattajat osoittivat arvostustaan onnittelemalla hopeahääpäiväänsä viettäneitä Pereniuksia lahjojen kera. Kanttori piti esimiestään nöyränä ja hienotunteisena, joskin papin tehtävissään keskivertona.¹⁵

Aino-tytär luonnehti isäänsä vuosikymmeniä myöhemmin hyvin samansuuntaisesti, joten julkinen käsitys kirkkoherrasta heijasti hänen persoonaansa mitä ilmeisimmin varsin todenmukaisesti. Tytär kirjoitti *Sisä-Suomi*-lehdessä vuonna 1928: ”Luonteeltaan isäni oli hyvin hiljainen, mutta tunteellinen hempeämielisyyteen saakka.” Hän muisteli myös lämpimästi, kuinka isä luki pienelle tyttärelleen opettajansa J. L. Runebergin *Hirvenhiihtäjiä* ja puhui usein suomalaisuudesta.¹⁶ Köyhän kodin poika halusi siirtää rakkautensa äidinkieleen myös lapselleen.

Myös äitiään tytär kuvaili arvostaen. ”Kaikki se vilkkaus, mikä isältä puuttui, oli kertynyt äitiini. Hän oli kuin tuli ja leimaus, aina touhussa, aina täynnä uusia tuumia ja aloitteita. Hän oli harvinaisen lahjakas nainen – –”.¹⁷

Olivia Pereniuksen sähkökyyttä ja toimintatarmoa yksipappi-
sessa seurakunnassa tarvittiinkin. Kirkkoherranrouva oli miehensä
tavoin keskeinen henkilö paikkakunnalla. Hän edusti kirkkoa puol-
lionsa rinnalla ja hänen myös itsestään selvästi odotettiin toimivan
seurakunnassa. Hän hoiti oman kotinsa, lapsensa ja emännöintin-
sä. Sen lisäksi hän avasi kotinsa ovet seurakuntalaisille, jotka tuli-
vat sinne tapaamaan pappia kasteeseen, vihkimisiin, hautajaisiin ja
muihin seurakunnallisiin asioihin liittyen. Omalla esimerkillään
hän näytti tyttärelleen, miten vieraitten kanssa seurusteltiin luonte-
vasti. Samalla hän epäilemättä siirsi tälle säätytaustasta kumpuavan
itseluottamuksen ja muitakin säätyläishyveitä.

Olivia Perenius hoiti niin ikään pappilassa puolionsa aloit-
teesta paikkakunnalle perustettua kirjastoa. Hän luultavasti
päätti yhdessä puolionsa kanssa pitkälle Kansanvalistusseuran
kirjalistojen avulla, millaista kirjallisuutta hankittiin. Kirjaston
ensimmäinen kirjakokoelma muodostui pääasiassa uskonnolli-
sista ja historiallisesta kirjallisuudesta. Alussa hankittiin useita
kappaleita Martin Lutherin hartauskirjaa, Zachris Topeliuksen
Maamme kirjaa ja Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen *Suomen kansan his-
toriaa*. Kokoelmaan kuului myös matkakertomuksia ja kuvauk-
sia Suomen maakunnista sekä paljon lainattu *Tuhat ja yksi yötä*
-teos.¹⁸

Kirjakokoelma osoittaa Pereniuksen pariskunnan olleen ava-
ramielisiä. Itämaisia satuja ja veijaritarinoita tarjottiin luetta-

vaksi kasvattavan uskonnollis-moraalisen ja omaa kansakuntaa käsitelleen historiallisen kirjallisuuden lisäksi. Pariskunta halusi lukemiston avulla avartaa petäjätietisten elämää sisäsuomalaisen elämänmenon ulkopuolisin välähdyksin.

Pappila ei ollut yksityinen koti vaan julkinen paikka, ja siihen perheen lapsetkin joutuivat pienestä pitäen tottumaan. Kun suuriruhtinas keisari Aleksanteri II:n 25. hallituskauden muistopäivää vietettiin Petäjäviedellä, kirkkoherra saarnasi kirkossa ja sen jälkeen siirryttiin pappilaan, jonka seinälle oli asetettu köynnöksin kunnioitettu keisarin kuva. Juhlavasti koristelluissa tiloissa tarjottiin päivälliset. Kaikesta oli luonnollisesti vastannut Olivia Perenius, jonka vastuulle kuuluivat myös kirkon alttarin kukka-asetelmat ja muu koristaminen.¹⁹

Kun uuden kirkon rakentamiseen varatut rahat eivät riittäneet kaikkeen, kirkkoherran rouva organisoivat naisten käsityöseurat, joiden tuotteet myytiin arpajaisilla. Niiden tuottamat varat käytettiin kynttiläkruunun ostamiseksi kirkkoon. Arpajaisista tuli suuri menestys, kun väkeä saapui paikalle ulkopaikkakuntia myöten. Kansansuosion takasivat voitonjaon jälkeen pidetyt tanssiaiset.²⁰ Järjestely kuvastaa Olivia Pereniuksen puuhakkuutta ja tarmokkuutta. Se myös osoittaa, kuinka säätyläisnaisilla oli tapana valjastaa vapaa-ajan huvituksia hyväntekeväisyyden palvelukseen.²¹

Voi hyvin kuvitella, että Petäjäviededen kokoisella maalaispaikkakunnalla arpajaistanssiaiset olivat suorastaan kulttuuritapahtuma. Ne osoittavat myös, että Pereniukset eivät suhtautuneet torjuvasti kulttuuriin ja ilonpitoon kuten kansan ja papiston keskuudessa tuolloin levinneet pietistiset herätysliikkeet, jotka

pitivät niitä syntinä. Suomalaisen kulttuurin harrastuksesta ja sallivasta suhtautumisesta kulttuuririentoihin kertoi sekin, että Pereniukset kävivät Jyväskylässä katsomassa suomalaisen teatterin esittämän Aleksis Kiven näytelmän *Lea*.²²

Aino Perenius vietti lapsuutensa kirjojen ympäröimänä kodissa, jossa puhuttiin sekä ruotsia että suomea. Vanhempiaan seuraamalla hän oppi pienestä pitäen säätyläisiä toimintatapoja ja oppisivistyksen tärkeyden. Ajan tapojen mukaan hän kävi yksityisesti pianotunneilla ja maalausta opettelemassa. Vanhempien harrastuneisuuden huomioon ottaen on todennäköistä, että hän kävi Petäjaveden yksityistä kansakoulua.

Vanhempien suomenmielisyyden takia tytär laitettiin kymmenvuotiaana Jyväskylän yksityiseen tyttökouluun. Se oli toinen suuriruhtinaskunnan suomenkielisistä tyttökouluista. Siellä hän opiskeli viisi vuotta. Hän asui ainakin yhden lukuvuoden kihlakunnantuomarinna Ticcanderin luona ja osallistui säätyläisille tavanomaisiin huvituksiin ja seuranpitoon. Aino Perenius kävi tanssikoulua, osallistui säätyläisperheiden illanviettoihin ja naamiaisiiin.²³

Usko koulutuksen kautta hankitun sivistyksen voimaan konkretisoitui Pereniusten perheessä niin, että kaikki lapset koulutettiin, ei vain poikia. Perillisten koulutus oli merkittävä taloudellinen investointi. Vanhempien maksettavaksi tuli kolmen lapsen yksityiskoulujen vuosimaksut ja muut koulunkäyntikulut.²⁴

Tyttären opintielle pääsy ei ollut itsestään selvää, vaikka säätyläisperheissä siihen pyrittiin. Tyttöjen koulutus kun ei tähdänyt mihinkään ammattiin vaan sosiaalisten ja käytännöllisten taitojen omaksumiseen. Koulutuksen avulla tytöt oppivat naisille

Elämä kuin seikkailuelokuvasta

Suomalainen kirjailija ja yhteiskunnallinen vaikuttaja Aino Malmberg (1865–1933) oli monessa edelläkävijä. Hän eli värikkään elämän, johon mahtui jännitystä, kriisejä, matkoja maailman ääriin, kaukorakkauksia ja raastavia henkilökohtaisia ratkaisuja.

Aino Malmberg oli moderni nainen, joka nousi ensimmäisten suomalaisnaisten joukossa yliopistop opiskelijaksi ja puhui väsymättä naisten oikeuksien puolesta. Hän jakoi aikansa perheen, palkkatyön, Suomen itsenäisyyden edistämisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen kesken, kunnes muutti Lontooseen, erosi puolisostaan ja jätti lapsensa tämän kasvatettavaksi. Malmbergin kansainväliset verkostot olivat hämmästyttäviä: hän tunsi venäläisiä vallankumouksellisia, miljonääri Henry Fordin, Ison-Britannian pääministeri Ramsay MacDonaldin, kirjailija G. B. Shaw'n sekä monia muita eturivin poliitikkoja ja kulttuurivaikuttajia. Malmbergin suvereeni kosmopoliitin elämä ja palava työ oman kutsumuksen eteen puhuttelevat vahvasti myös nykylukijaa.

